

Water & natuursymposium Verslag 11 mei 2026

Inhoud

Inleiding	3
Dagprogramma	3
Peter Glas: “zonder water geen later”	4
Co Verdaas: natuur en techniek gaan samen	5
In gesprek met Patricia Zorko	6
In gesprek met Marc de Wit	7
Het panelgesprek	8
De diepte in met de deelsessies	9
Deelsessie 1 Reis door het informatielandschap van water met het oog op natuur	10
Deelsessie 2 Kansen voor effectiever natuur- en waterbeleid door integrale analyse en evaluatie van drukfactoren	11
Deelsessie 3 Verbindend onderhandelen voor een beter resultaat	13
Deelsessie 4 Hoe komen we tot een gezamenlijk systeemdenken?	14
Deelsessie 5 Hydrologisch systeemherstel in overgangsgebieden	16
Deelsessie 6 Op weg naar een handreiking voor betere integratie van N2000- en KRW-doelen	18
Deelsessie 7 Wat als de natuurdoelen niet (meer) passen bij het watersysteem?	21
Deelsessie 8 Duik in een wereld aan waterkennis en tools van de STOWA	23
Deelsessie 9 Inzicht in systeemherstel en water: ontwikkelingen en monitoring omgevingscondities	24
Deelsessie 10 Hoe verbind je water- en natuuropgaven aan elkaar?	26
Deelsessie 11 Hoe komen we tot effectief herstel van weidevogelpopulaties, in het bijzonder de grutto?	27
Deelsessie 12 Water en natuur verenigd in Stroomgebiedbeheerplannen	29
Deelsessie 13 Omgaan met klimaatverandering in water- en natuurbeheer	32
Deelsessie 14 Verdroging: van pappen naar nathouden	34
Plenaire afsluiting en conclusies	37
Evaluatie symposium	38

Inleiding

Op 11 mei 2026 kwamen ruim 250 vertegenwoordigers van provincies, waterschappen, ministeries, universiteiten, Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, NGO's en kennisorganisaties bijeen om nauwere samenwerking tussen water- en natuurbeheerders te verkennen en te starten.

Die samenwerking is belangrijk omdat de kwaliteit van onze natuur mede afhankelijk is van grondwater, watersystemen en waterkwaliteit. De grote natuuropgaven van Nederland vergen een gecoördineerde, actieve, inzet van zowel waterbeheerders als natuurbeheerders.

Doel van het dit interactieve symposium, georganiseerd door de Ecologische Autoriteit, de Unie van Waterschappen, Rijkswaterstaat, STOWA, BIJ12 en de Lerende Samenwerking Programma Natuur was dan ook om met elkaar aan de slag te gaan vanuit het besef dat duurzame oplossingen uit meervoudige samenwerking ontstaan.

Dagprogramma

- 10.00** Opening door dagvoorzitter Willemijn Smal
- 10.10** Opening door Peter Glas samen met Willemijn Smal
- 10.20** Keynote door Deltacommissaris Co Verdaas (video)
- 10.45** Perspectief van Rijkswaterstaat door Patricia Zorko, in gesprek met Willemijn Smal
- 11.15** Perspectief van Staatsbosbeheer door Marc de Wit, in gesprek met Willemijn Smal
- 11.45** Panelgesprek met Patricia Zorko, Marc de Wit, Peter Glas, Geertje van Hooijdonk, Thijs Sanderink en Hans Schouffoer, onder leiding van Willemijn Smal
- 12.30** Lunchpauze
- 13.15** Deelsessies ronde 1
- 14.30** Pauze en netwerken
- 15.00** Deelsessies ronde 2
- 16.15** Plenaire afsluiting
- 16.30** Netwerkborrel

Peter Glas: “zonder water geen later”

Peter Glas, plaatsvervangend voorzitter van de Ecologische Autoriteit en voormalig Deltacommissaris, trapte het Water- en natuur symposium af met een introductie over het werk van de Ecologische Autoriteit en het belang van watermanagement bij het beheer van beschermde natuurgebieden in Nederland. Hij liet onder andere zien dat uit de 130 getoetste natuurdoelanalyses door de Ecologische Autoriteit blijkt, dat in de overgrote meerderheid van de Natura 2000-gebieden waterkwaliteit en waterbeschikbaarheid belangrijke drukfactoren zijn.

Water speelt altijd in de >130 getoetste natuurgebieden

Update voor tweede kamer na >130 NDA's (% van gebieden waar drukfactor speelt)

Ook stelde hij dat mogelijke waterbeheermaatregelen voor Natura 2000-gebieden vaak in overgangsgebieden of bufferzones liggen en noemde daarbij mogelijke maatregelen als peilverhogingen; grondwaterregimes aanpassen; waterkwaliteit verbeteren; kwel herstellen en dynamiek in rivieren en kustgebieden (weer) toelaten. Hij deelde een aantal regels ter overweging:

- Waar partijen elkaar opzoeken worden positieve resultaten geboekt;
- Waar partijen in hun koker blijven zitten niet;
- In complexe ruimtelijke ordening van dit zompige/droge land moeten water, bodem en natuur sturend zijn;
- Realisatie van natuur- en biodiversiteitsdoelen is geen politieke ambitie maar een onvermijdelijke opgave;
- Kies waar het kan voor structurele systeemmaatregelen boven noodmaatregelen, proces- en patroonmaatregelen;
- Verbind eer gij begint;
- Zonder water geen later.

Hij sloot af met een positief voorbeeld uit zijn ‘eigen’ Brabant: de Bossche Broek bij Den Bosch. Een van oudsher moerasgebied met rietvelden en bloeiende hooilanden waar diverse maatregelen genomen worden om de natuurwaarden te behouden. De kwelstroom bijvoorbeeld, zodat er mineraalrijk kwelwater door het Bossche Broek stroomt. Zo wordt het natuurgebied robuuster en krijgen soorten opnieuw de kans zich te vestigen. De eindconclusie: samenwerking tussen water- en natuurbeheerders leidt tot mooie resultaten.

Het kan
best...

Bossche Broek bij Den Bosch

Co Verdaas: natuur en techniek gaan samen

We toonden een [introdactievideo](#) waarin Deltacommissaris Co Verdaas pleit voor goede samenwerking tussen water- en natuurbeheerders, waarin natuurlijke en hydrologische processen hand in hand gaan met techniek. Met als één van de voorbeelden het rivierengebied in de buurt van Beuningen. Juist de coalitie waarmee dit symposium wordt georganiseerd – Rijkswaterstaat, Unie van Waterschappen, Lerende Samenwerking Programma Natuur, STOWA, BIJ12 en de Ecologische Autoriteit – maakt zichtbaar dat de verbinding tussen water en natuur breed wordt gevoeld. Het symposium is daarmee niet alleen een inhoudelijke bijeenkomst, maar ook een eerste gezamenlijke stap richting een grotere beweging.

In gesprek met Patricia Zorko

Plaatsvervangend directeur-generaal van Rijkswaterstaat Patricia Zorko ging in gesprek met Willemijn Smal en nam de zaal mee in enkele sprekende voorbeelden en het perspectief van Rijkswaterstaat. Ook riep ze op tot een goede samenwerken, en elkaar aanspreken als dat niet lukt.

Ze vertelde over concrete projecten waarin water- en natuuropgaven elkaar raken in het Programma Aanpak Grote Wateren (PAGW). In het PAGW wordt met allerlei gebiedspartijen gewerkt aan gezamenlijke streefbeelden per gebied zodat functies en opgaven gecombineerd kunnen worden. Dit zou ook in en rond Natura 2000-gebieden een goede aanpak kunnen zijn.

Bij het project **Oostvaardersoever** werd met een klankbordgroep bestaande uit omwonenden, maatschappelijke organisaties en andere betrokkenen een plan opgesteld om slim water in en uit te laten, vispassages te ontwikkelen en natuurlijke land-waterovergangen aan te leggen.

De **getijdenduiker in de Lauwersmeerdijk** verbindt de Waddenzee met het binnendijkse gebied in De Marnewaard. Via de 80 m lange constructie stroomt gecontroleerd zeewater in en uit, met een getijverschil van ongeveer 20 cm. Zo ontstaan omstandigheden waarin soorten als zeekraal, stekelbaarsjes, spiering, kluten en lepelaars goed kunnen leven. Voor de waterveiligheid kan de doorgang met schuiven worden afgesloten, zodat we het waterpeil in het gebied kunnen bepalen. De natuurprojecten rond de Lauwersmeerdijk zijn een gezamenlijk initiatief van Rijkswaterstaat, Provincie Groningen en Waterschap Noorderzijlvest. Ook Stichting Het Groninger Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en de NMF Groningen zijn betrokken.

In het project **Noord-Hollandse Markermeerkust** werken Rijkswaterstaat, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, provincie Noord-Holland en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland samen aan het verbeteren van leefgebieden van vogels en vissen. Deze verbeteringen leveren (ook) een positieve bijdrage aan het halen van de doelstellingen voor Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water (KRW).

Haar boodschap was dat samenwerking geen vrijblijvende keuze is, maar noodzakelijk om projecten goed te laten landen en werk met werk te maken. Daarbij maakte zij ook duidelijk dat Rijkswaterstaat aanspreekbaar wil zijn wanneer samenwerking onvoldoende van de grond komt. Dat was een belangrijk signaal in een zaal waarin veel deelnemers juist op zoek waren naar duidelijkheid over rollen, verantwoordelijkheden en handelingsperspectief.

In gesprek met Marc de Wit

Marc de Wit, programmadirecteur Natuurherstel Staatsbosbeheer, ging in gesprek met Willemijn Smal en bracht vanuit Staatsbosbeheer de beheerpraktijk scherp naar voren. Vanuit zijn rijke ervaring liet hij zien waar het in de praktijk schuurt: tussen doelen en uitvoering, tussen plannen en beheer, tussen systeemherstel en de weerbaarheid van gebieden.

Zijn bijdrage maakte concreet waarom natuurherstel niet alleen om goede intenties vraagt, maar ook om scherpe keuzes, langjarige inzet en samenwerking met partijen in en rond het gebied.

Eén van de voorbeelden waar hydrologie en natuurherstel samengaan is het **Hoogveenherstel Bargerveen**. Door ontwatering en boekweitbranden is in delen van het gebied ook war het veen niet is afgegraven (Meerstalblok) de bovenste veenlaag verdwenen. Het resterende veenpakket is met ca. 50% ingeklonken. Deels matig ingedroogd witveen op zwartveen met veenmosverlanding in meerstallen en boekweitgreppels. Bij verwerving als natuurgebied was alleen in één meerstal in het Meerstalblok nog een levend hoogveenkerntje met bult- en slenkvegetaties aanwezig; de rest was zeer sterk verdroogd, gedegenererd of rustend hoogveen.

Westbroekse Zodden

Hoogveenherstel van Bargerveen

Een ander voorbeeld was de **Westbroekse Zodden**. Sinds 1991 wordt het gebied beheerd door Staatsbosbeheer. Moerasbos werd gekapt en verlande petgaten met graafmachines weer opengelegd. Dit bood kans aan meer rietvelden en schraallanden. Op het trilveen groeit onder andere slank wollegras en in het water krabbescheer. Het schone kwelwater dat afkomstig is van de Utrechtse Heuvelrug wordt in het gebied gehouden en helpt bij het ontstaan van een grotere biodiversiteit. Rond 2015 besloot men over te gaan tot een natuurinrichtingsproject. Van zo'n twintig hectare werd plaatselijk de voedselrijke bovenlaag afgegraven om een natter en schraler milieu te laten ontstaan. Er werd rekening gehouden met het oorspronkelijke bodemreliëf.

Het panelgesprek

Deelnemers:

- **Geertje van Hooijdonk:** directeur natuur ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
- **Hans Schouffoer:** hoogheemraad Hoogheemraadschap Rijnland
- **Thijs Sanderink:** Programmamanager programma natuur provincie Noord-Holland en voorzitter IPO-programmateam
- **Patricia Zorko:** plv. directeur-generaal Rijkswaterstaat
- **Marc de Wit:** programmadirecteur Natuur Staatsbosbeheer
- **Peter Glas:** plv. voorzitter Ecologische Autoriteit

Het levendige panelgesprek was drukbezet – en dan was Co Verdaas er niet eens bij. Dat maakt zichtbaar hoeveel partijen betrokken zijn bij het water- en natuurdossier en hoe verschillend hun rollen en verantwoordelijkheden zijn.

Geertje van Hooijdonk erkende namens het ministerie van Landbouw, Voedselzekerheid, Visserij en Natuur (LVVN) dat er veel moet gebeuren, maar liet ook zien op welke manieren het ministerie werkt aan betere verbinding tussen natuurbeleid, water, uitvoering en gebiedsgerichte aanpak. Zij nam daarbij nadrukkelijk lessen uit het gesprek mee. Zij liet ook zien op welke manieren LVVN al werkt aan de verbinding tussen natuur, water en uitvoering. Het panelgesprek kreeg scherpte doordat verschillende panelleden de spanning niet uit de weg gingen. Hans Schouffoer bracht vanuit zijn rol als waterschapsbestuurder nadrukkelijk in dat de tijd van alleen plannen maken en overleggen voorbij moet zijn. Waterschappen moeten, zo stelde hij, erkennen dat zij aan de bak moeten. Die uitspraak bracht zichtbaar beweging in het gesprek.

Thijs Sanderink bracht het provinciale perspectief in: de opgave komt uiteindelijk samen in gebieden, waar provincies moeten schakelen tussen doelen, middelen, bestuurlijke keuzes en uitvoerbaarheid. Patricia Zorko benadrukte vanuit Rijkswaterstaat dat samenwerking vroeg in projecten moet beginnen en dat RWS aanspreekbaar wil zijn wanneer die samenwerking onvoldoende lukt, maar dat ook keuzes nodig zijn als middelen schaars zijn. Marc de Wit hield het gesprek dicht bij de beheerpraktijk en liet zien dat natuurherstel kwetsbaar blijft als watercondities, beheer en gebiedskeuzes niet op elkaar aansluiten.

Willemijn Smal verbond als dagvoorzitter de verschillende perspectieven en hield de vraag op tafel wat er nodig is om van gedeelde urgentie naar gezamenlijke uitvoering te komen. Peter Glas trok aan het einde de lijn door naar het vervolg. Hij concludeerde dat het tijd wordt voor een nieuwe ‘breinaald’ over water en natuur: een advies dat, vergelijkbaar met ‘Doen wat moet én kan’, de inhoudelijke opgave verbindt met samenwerking, instrumenten en governance. Het panel stemde daarmee in en gaf aan betrokken te willen blijven als klankbord voor het eindresultaat.

De diepte in met de deelsessies

Het middagprogramma bestond uit 14 verschillende deelsessies, verdeeld over twee rondes:

- 1: Reis door het informatielandschap van water met het oog op natuur
- 2: Kansen voor effectiever natuur- en waterbeleid door integrale analyse en evaluatie van drukfactoren
- 3: Verbindend onderhandelen voor een beter resultaat
- 4: Hoe komen we tot een gezamenlijk systeemdenken?
- 5: Hydrologisch systeemherstel in overgangsgebieden
- 6: Op weg naar een handreiking voor betere integratie van N2000- en KRW-doelen
- 7: Wat als de natuurdoelen niet (meer) passen bij het watersysteem?
- 8: Duik in een wereld aan waterkennis en tools van de STOWA
- 9: Inzicht in systeemherstel en water: ontwikkelingen en monitoring omgevingscondities
- 10: Hoe verbind je water- en natuuropgaven aan elkaar?
- 11: Hoe komen we tot effectief herstel van weidevogelpopulaties, in het bijzonder de grutto?
- 12: Water en natuur verenigd in Stroomgebiedbeheerplannen
- 13: Omgaan met klimaatverandering in water- en natuurbeheer
- 14: Verdroging: van pappen naar nathouden

Een uitgebreid verslag per deelsessie lees je hieronder.

Deelsessie 1: Reis door het informatielandschap van water met het oog op natuur

Sander Holthuijsen (Rijkswaterstaat, Datahuis Wadden)
Tessa Ridderikhoff (BIJ12, Nationale Databank Vegetatie- en Habitatkarteringen NDVH)
Paul Latour (Rijkswaterstaat, Informatiehuis Water IHW)
Bernd de Bruijn (BIJ12 Netwerk Ecologische Monitoring NEM en Verbeterprogramma VHR MonitoringVVM)
Dries Oomen (BIJ12 Nationale Databank Flora en Fauna NDFF)

Goed inzicht in natuurgebieden en het komen tot effectieve herstelmaatregelen vraagt gebiedsspecifieke, objectieve en betrouwbare kennis en informatie. Hoe ziet het informatielandschap eruit en waar vind je relevante watergegevens die je kunt inzetten voor het onderbouwen van systeemmaatregelen water-natuur, het volgen van systeemherstel en beoordelen van water- en natuurdoelen? In deze sessie zijn de verschillende openbare informatiebronnen en databases die beschikbaar zijn en komen gepresenteerd: wat omvatten ze, hoe krijg je er toegang toe en wat kun je ermee?

“Goed natuurherstel begint met goede informatie: weten waar je moet kijken, welke data betrouwbaar zijn en hoe je ze samenbrengt.”

De haltes in de reis door het data- en informatielandschap water en natuur:

- [Monitoring en Natuurinformatie - BIJ12](#)
- [De meest complete natuurdatabank van Nederland - NDFF](#)
- [Nationale Databank Vegetatie- en Habitatkarteringen \(NDVH\) - BIJ12](#)
- [Netwerk Ecologische Monitoring | Het NEM \(Netwerk Ecologische Monitoring\) onderzoekt de natuur in Nederland structureel.](#)
- [Home | basismonitoringwadden](#)
- [Informatiehuis Water | Informatiehuis Water](#)
- [Home | Het Waterkwaliteitsportaal](#)
- [Home | Informatiehuis Marien](#)

Deelsessie 2: Kansen voor effectiever natuur en waterbeleid door integrale analyse en evaluatie van drukfactoren

Philip Visman (Deltares)
Jacqueline Claessens (RIVM)
Hans Mommaas (Ecologische Autoriteit)

Doelen van natuur- en waterbeleid kunnen overlappen, maar het zijn nu ‘gescheiden werelden’. Waar zitten kansen om de werelden bij elkaar te brengen en het natuur- en waterbeleid effectiever te maken? Hans Mommaas vertelt over het rapport NEWS: Natuur Effecten Water Stikstof, opgesteld door WUR, RIVM, PBL en Deltares. In het rapport is de (mogelijke) samenhang tussen het natuur- en waterbeleid verkend. Het leidt tot inzicht in kansen en knelpunten om de monitoring en evaluatie van beide werelden bij elkaar te brengen. Jacqueline Claessens (RIVM) en Philip Visman (Deltares) presenteerden voorbeelden. Er kwamen vragen uit de zaal, waarbij ook Hans Mommaas vanuit de Ecologische Autoriteit bijdroeg aan de beantwoording.

Bij elkaar brengen van werelden

Genoemde voorbeelden/kansen om de ‘werelden’ meer bij elkaar te brengen:

- Relevante drukfactoren integraal analyseren en evalueren.
- Meer gebruik maken van hetzelfde instrumentarium.
- Bij overlap dezelfde taal gebruiken.
- Kijk naar de Nederlandse invulling van de KRW en de Grondwaterrichtlijn.
- Kunnen we KRW-doelen beter afstemmen op Natura 2000-doelen?
 - Schaalniveau (grondwaterlichaam is vele malen groter dan een Natura 2000-gebied)
 - Diepte (voor Natura 2000 gaat het vooral om het bovenste grondwater, voor de KRW kijken we ook dieper).
 - Waterkwaliteit/normen. Nu zijn de normen voor de KRW en de Nitraatrichtlijn voor stikstof/nitraat, fosfor en chloride veel te hoog als indicator voor de natuur.
 - Er zijn allerlei landelijke meetnetten oppervlaktewaterkwaliteit, maar: er is geen landelijk meetnet voor waterkwaliteit voor natuurgebieden. Terwijl meetnetten belangrijk zijn voor inzicht in effecten van maatregelen.
- Monitoring en Evaluatie programma Stikstofreductie en Natuurverbetering (MESN) is nu gericht op stikstof en natuurverbetering (stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden). Kunnen we dit uitbreiden naar alle VR- en HR-natuur of zelfs water (KRW)?

“Hoe kan meer informatie helpen in dat eindelijk de juiste keuzes gemaakt worden?”

Drukfactoren als verbindende factor

Drukfactoren als verbindende factor sluit ook aan bij de nieuwe verplichtingen uit de Europese Natuurherstelverordening (NHV), waarvoor naar verwachting ook een bredere monitoring en evaluatie moet worden opgezet. Bij de NHV worden we waarschijnlijk gedwongen meer systemisch te kijken. Ook het verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM) is een belangrijk programma. Ook in NDA's moet niet puur op soorten worden gefocust, maar altijd in relatie tot de onderliggende (gebieds)informatie, het systeem. Bekijk drukfactoren niet apart, maar in samenhang met elkaar. Als je goed kijkt hoe de drukfactoren op elkaar

inwerken, dan krijg je inzicht in het systeem en wat nu gaat werken. Het gaat erom dat we veerkrachtige natuur krijgen.

We moeten zorgen dat de onderliggende systeeminformatie beter in beeld komt. Maar hoe kan nóg meer informatie helpen om nu echt maatregelen te gaan nemen om de knelpunten in de natuur op te lossen?

- ➔ Wat je doet inzichtelijk maken op het lokale, regionale niveau zodat je daar (als bestuurder) niet meer omheen kan.
- ➔ Niet alleen laten zien wat er allemaal 'in het rood staat', maar ook tonen waar de winst te behalen is. Bijvoorbeeld bij een bepaalde drukfactor. Dat kan helpen richting bestuurders.
- ➔ Maar ook: als je meer informatie hebt, kun je beter beoordelen waar de beste kansen liggen. Meer inzicht in het systeem, betekent meer zekerheid over wat gaat werken. Onzekerheid over hoe het in elkaar zit, kan voor bestuurders juist een uitvlucht zijn om ingrijpen nog langer uit te stellen.

Hoe verder?

Tips uit het publiek waren: kijk ook naar functiecombinaties, bijvoorbeeld waterbeschikbaarheid voor de landbouw. Als men keuzes moet maken in verzuipen of natuurdoelen dan sneuvelt het natuurdoel. Echter: systeeminzicht kan ook helpen goede keuzes te maken over waterbeschikbaarheid of om de situatie veiliger te maken. Kijk gebiedsspecifiek: waar komt water vandaan en versterkt dat de kwaliteit van de natuurdoelen? De gebruikte voorbeelden gaan veel over waterkwaliteit, maar grondwaterwaterkwantiteit is net zo belangrijk en daar spelen ook mogelijkheden voor samenhang. We moeten de informatiehuishouding effectief en met zo min mogelijk administratieve lasten in te kunnen richten.

Kan je vanuit habitatype waterkwaliteitsnorm benoemen? Ligt daar een kennisvraag? De STOWA heeft daar informatie over. Een provincie noemde dat zij meer informatie nodig hebben over het aquatische systeem, dat daarvoor meer samenwerking nodig is met waterschappen.

Deelsessie 3: Verbindend onderhandelen voor een beter resultaat

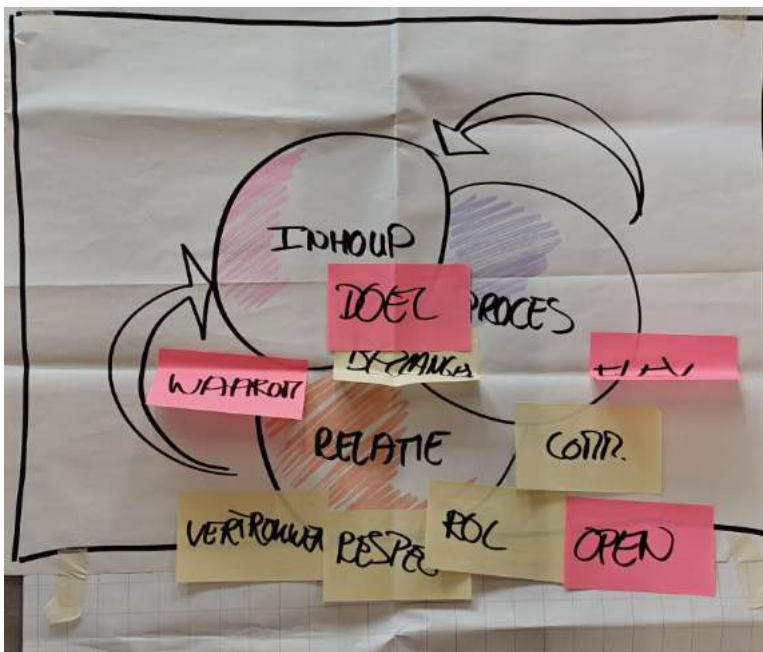
Marja van Schie (P2)

Een goed proces en goede samenwerkingsrelaties sturen de kwaliteit van de inhoudelijke uitkomst. In de workshop Verbindend Onderhandelen voor een beter resultaat ervaren de deelnemers in een simulatie hoe belangrijk het is om met de betrokken partijen gezamenlijk een heldere en integrale opgave te formuleren. In de praktijk wordt daar soms te snel overheen gestapt.

Een opgave is te eenzijdig, te beperkt of juist te ruim geformuleerd. Wie verwacht de opgaven van de organisatie later in het proces nog in te kunnen brengen, wordt vaak teleurgesteld. Die teleurstelling kun je voorkomen door een goede voorbereiding van het proces. Samen een heldere opgave formuleren én je daaraan committeren kost tijd, dat niet doen kost nog veel meer tijd, later in het proces. Een goede start is het halve werk, juist de startfase is het moment om de basis te leggen voor goede samenwerkingsrelaties en een goed procesontwerp.

“Neem aan de voorkant de tijd om samen de opgave scherp te krijgen. Als je daar te snel overheen stapt, betaal je die tijd later dubbel terug.”

Wie denkt vanuit Verbindend Onderhandelen handelt hierbij vooral vanuit het vertrekpunt dat elke onderhandeling (ook die over de integrale opgave) een kans is om gezamenlijk meer waarde te creëren.

Deelsessie 4: Hoe komen we tot een gezamenlijk systeemdenken?

Niel de Jong (Unie van Waterschappen)
Sipke Holtes (Provincie Drenthe/Natura-academy)

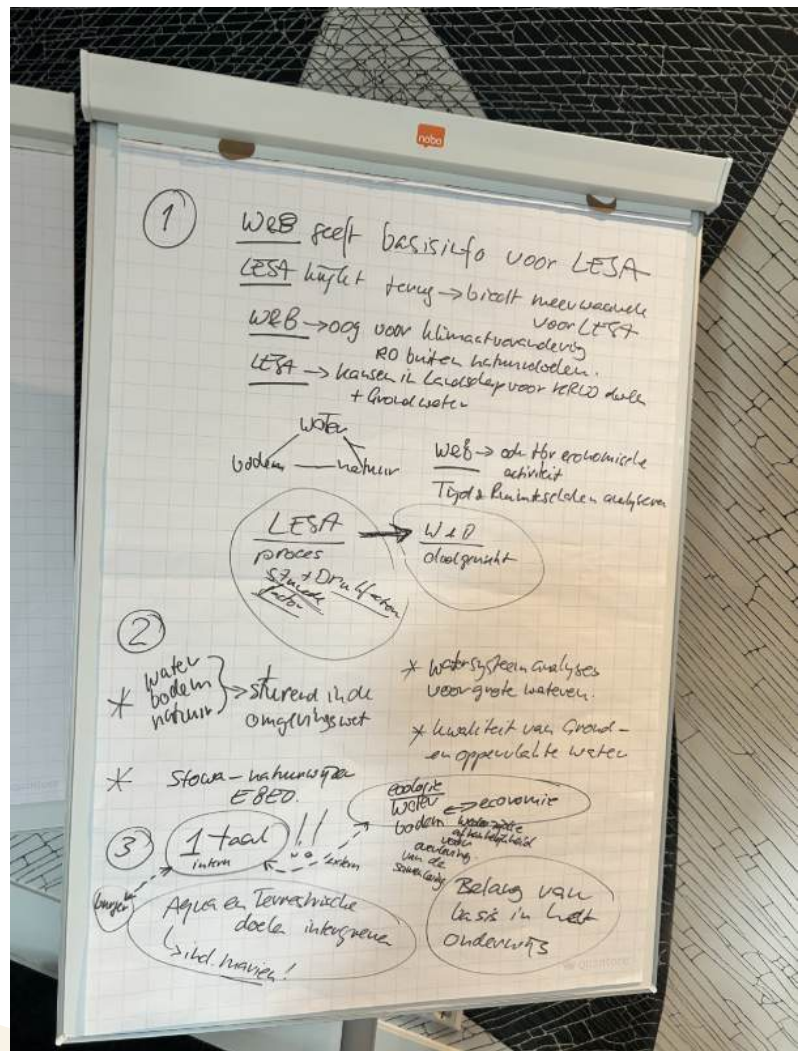
Hoe kunnen LESA en de Water- en bodemsysteemanalyse bijdragen aan gezamenlijk systeemdenken? Dit is van belang om (a) water- en natuurdoelen beter op elkaar af te stemmen, (b) te bepalen waar bestaande doelen (klimatologische) uitdagingen kennen en (c) te bepalen welke (ruimtelijke) maatregelen gericht op water, bodem én natuur nodig zijn om tot natuurherstel te komen. Centraal stonden de vragen wat we in het water- en natuursysteemdenken van elkaar kunnen leren en hoe we dit verder kunnen brengen.

Kern van de deelsessie

Het doel van deze deelsessie was om kennis van de LESA en de Water- en bodemsysteemanalyses uit te wisselen en aan de hand van deze analyses te verkennen hoe we tot een beter gezamenlijk systeemdenken kunnen komen. Beide systeemanalyses (en systeemdenken) kennen immers hun eigen doelen, methoden en gebruikers.

Na een introductie in beide systeemanalyses van Niel (UvW) en Sipke (provincie Drenthe/Natura Academy) volgde een gezamenlijke pitch over hoe deze kunnen bijdragen aan verbeterd gezamenlijk systeemdenken. Deze pitch was het startschot om een aantal vragen bij het publiek te leggen:

- Hoe kan de Water- en bodemsysteemanalyse bijdragen aan LESA en andersom?
- Welke instrumenten kunnen we nog meer inzetten voor het integreren van water- en natuursysteemkennis, om tot betere keuzes te komen?
- Wat is er nodig om dit verder te brengen (met name in de samenwerking)?

Onder leiding van moderator Frans Post werden de antwoorden op deze vragen in groepjes gedeeld, bediscussieerd, teruggekoppeld en afgesloten met een laatste reflectie.

Kennis, informatie en analyses

Deelnemers aan de deelsessie constateerden dat water- en bodemanalyses informatie geven over de draagkracht van het huidige watersysteem in het licht van klimaatverandering. Wat echter vaak ontbreekt is een *blik op het verleden*: hoe vanuit geologisch-historisch perspectief het huidige watersysteem is ontstaan. En een *blik op de natuur*: hoe het watersysteem samenhangt met de draagkracht van de ecologie. De LESA vult de Water- en bodemanalyse aan door breder patronen van systeemwerking te zoeken. Daarbij ontstaan kansen om doelen en maatregelen voor water- en natuursysteemherstel beter af te stemmen.

De LESA's geven informatie over het functioneren van het natuursysteem in het verleden en heden. Wat vaak nog ontbreekt in de LESA is een *blik op de toekomst*: hoe klimaatverandering de abiotiek en biotiek beïnvloedt. Water- en bodemsysteemanalyses kunnen de LESA voeden met gedetailleerde informatie over het watersysteem en aanvullen met het bepalen van het effect van klimaatverandering op de het abiotisch systeem (water- en bodemsysteem). Daarnaast zijn de water- en bodemsysteemanalyses meer *doelgericht* op het beïnvloeden van ruimtelijke keuzes. Deze vertaling is nodig als het doel is om ruimtelijke maatregelen voor natuurherstel te borgen in de ruimtelijke ordening.

Ten slotte zijn andere instrumenten genoemd om water- en natuursysteemdenken te integreren, waaronder de aquatisch ecologische systeemanalyse, watersysteemanalyses voor grote wateren, EBEO 2.0, NDA, de STOWA Waterwyzers Landbouw (WWL) en Natuur (WWN), en de inzet van scenariostudies. Als aanvullende randvoorwaarden is genoemd dat informatie centraal beheerd en ontsluiten wordt én dat water, bodem en natuur sturend worden opgenomen in de Omgevingswet.

Samenwerking

Een voorwaarde om dit verder te brengen is volgens de deelnemers allereerst dat water en natuurprofessionals elkaar aan de voorkant betrekken bij uit te voeren systeemanalyses. Waterschappen en provincies (water en RO) vinden elkaar in de water- en bodemanalyses, maar dan weer niet de natuur-collega's. Andersom werkt ook het natuurbeleid + uitvoering te verkokerd. Dit moet ertoe leiden dat beleidssectoren binnen provincies met overeenkomstige doelen, processen/deadlines, middelen en bestuurders werken. In bredere zin moet een basis voor integratie van water en natuur worden gelegd in het onderwijs.

“Als we onderling niet dezelfde doelen nastreven en dezelfde taal spreken krijgen we het buiten nooit klaargespeeld.”

Om een voet tussen de deur te krijgen bij de ruimtelijke keuzes, waarbij ook economische belangen zwaar wegen, is het van belang gezamenlijk water, bodem én natuur sturend te laten zijn in de ruimtelijke ordening. Interne afstemming over doelen moet leiden tot een gezamenlijke ruimtelijke vertaling. Scenariostudies, waarin water, bodem, natuur en RO gezamenlijk opdrachtgever zijn, zijn daarin een krachtig middel. Participatie van gebiedspartijen (boeren, TBO's, ...) wordt gezien als noodzaak om draagvlak te creëren voor de uitkomst.

Water, bodem én natuur sturend

Kortom, om water, bodem én natuur sturend te laten zijn bij ruimtelijke keuzes is het nodig om te werken aan gezamenlijk systeeminzicht, water- en natuurdoelen af te stemmen en ruimtelijke maatregelen inzichtelijk te maken. Deze workshop leert dat we de LESA en water- en bodemanalyse aanvullend op elkaar kunnen gebruiken voor een blik op het verleden, het heden én de toekomst, om processen te ontwaren en ruimtelijke keuzes te beïnvloeden. Maar, laten we beginnen met elkaar (intern en extern) op tijd te vinden.

Deelsessie 5: Hydrologisch systeemherstel in overgangsgebieden

Vera Minten (ministerie LVVN)
Pim Vugteveen (BIJ12)
Wiebe Borren (Natuurmonumenten)
Wouter Akkerman (Waterschap Rijn en IJssel)
Astrid Stokman (Waterschap Rijn en IJssel)

Voor veel Natura 2000-gebieden is hydrologisch systeemherstel buiten de begrenzing van het gebied nodig om verdere verslechtering binnen het gebied te voorkomen en robuust natuurherstel mogelijk te maken. Effectief natuurherstel vraagt (met name in de overgangsgebieden) om een integrale aanpak met maatregelen gericht op de samenhang tussen natuurgebieden en hun omgeving.

Kansen kunnen liggen in het (beter) combineren van maatregelen voor natuur, water (o.a. KRW), klimaat en passend landgebruik. Er is een gedeeld beeld nodig van de opgaven t.a.v. hydrologisch systeemherstel en nauwere samenwerking en kennisuitwisseling tussen water- en natuurpartners. Is er een voldoende gezamenlijke basis voor alle partijen? Hoe geven we een impuls aan een effectievere aanpak voor hydrologisch systeemherstel. Welke thema's en vraagstukken spelen er? Welke partijen zijn nodig voor toekomstbestendige oplossingen?

Wiebe Borren presenteerde de resultaten van het rapport **Toestand van water in natuurgebieden** van Natuurmonumenten.

- Systeemherstel vraagt om meer ruimte voor natuurlijke processen. Daarbij gaat het om leren van het verleden, niet om terugkeren naar het verleden. Daarvoor zijn onze watersystemen inmiddels te sterk veranderd.
- Bij systeemherstel spelen overgangsgebieden een belangrijke rol. Zonering kan daarbij verschillende doelen dienen, zoals zoetwaterbeschikbaarheid en natuurherstel. De invulling daarvan verschilt sterk per regio.
- De Rijksoverheid moet duidelijke kaders stellen en deze ook handhaven. Natuurmonumenten richt zich vooral op goed beheer van de eigen terreinen, meewerken in gebiedsprocessen en een goede buur zijn.

Landbouw is de grootste ruimtegebruiker en een belangrijke veroorzaker van drukfactoren op natuur. Natuurmonumenten richt zich daarom ook op wat zij boeren kan bieden. Daarbij gaat het om de beweging van pachter naar partner: samen kijken waar pachters extra stappen kunnen zetten. Bijvoorbeeld door grond aan te bieden met duidelijke verplichtingen of kaders voor wat ook op de eigen grond nodig is.

In de Vechtplassen zijn hiermee goede resultaten behaald. Het uitgangspunt is: boeren binnen gezonde grenzen. De grote uitdaging daarbij is een gezonde bedrijfsvoering, met meer focus op bodem en bodemgebruik. Het helpt om in het veld verschillende perspectieven met elkaar uit te wisselen.

Dit vraagt om maatwerk, bijvoorbeeld via certificering en duurzaamheidseisen. De financiering is daarbij een scharnierpunt: wie betaalt de overgang naar natuurvriendelijke of biologische landbouw? Banken tonen hiervoor nog weinig interesse. Meer focus is nodig op het belang van deze omslag en op de grote veranderingen die daarvoor nodig zijn. in zoetwaterbeheer, dat spreekt de burger meer aan dan alleen op het natuurbelang wijzen.

Presentatie over hydrologisch systeemherstel Natura 2000 gebieden Bekendelle (Boven Slinge)

Samenwerking tussen waterschap, gemeente en provincie is essentieel. In het gebiedsproces spelen bovendien de belangen van andere partijen mee. Twee derde van het watersysteem ligt in Duitsland, waardoor overleg nodig is met vijf overheden die elk vanuit een ander perspectief werken. Watersystemen in overgangsgebieden zijn vaak groter dan de Natura 2000-overgangsgebieden zelf. De loop van een beek kan bijvoorbeeld 25 kilometer beslaan. Daardoor is begrenzing lastig en zijn verschillende schalen mogelijk. Dit vraagt om een andere manier van kijken: de watergang als één samenhangend systeem. Ook verschillen de financiële instrumenten per provincie.

De kern van de opgave is de fluctuerende relatie tussen neerslag en afvoer in een groot stroomgebied van circa 8.500 hectare. Door klimaatverandering is een ander ritme nodig: meebewegen met het weer en met de neerslag. Snelle kanalen moeten worden afgeremd; kronkelende watergangen houden water langer vast. Op dekzandruggen, die van nature als spons werken, zijn kanalen gegraven waardoor lekken in het systeem zijn ontstaan. Het maken van tragere watergangen vraagt overleg met grondeigenaren.

Grondgebruik is medebepalend voor waterkwaliteit en waterkwantiteit. Daarvoor zijn kaders nodig, maar ook perspectief voor betrokken grondgebruikers. Daarbij spelen vooral drie vragen:

- welke afspraken en overeenkomsten zijn nodig met agrariërs;
- welke aanpassingen in grondgebruik bieden ook kansen;
- hoe organiseer je dat berekening minder of niet meer mogelijk is?

Ondernemers zijn vaak bang voor wateroverlast dan voor droogte, omdat wateroverlast een plotselinge gebeurtenis is met veel schade, terwijl droogte soms ook prijsopdrijvend kan werken voor de oogst.

Plenaire gesprekken over thema's, succesfactoren en samenwerking

Tijdens het plenaire gesprek kwamen verschillende belangrijke thema's naar voren rond systeemherstel, overgangsgebieden, waterbeheer en samenwerking tussen overheden en gebiedspartijen. Voor het bepalen van de grens van overgangsgebieden is een bottom-up aanpak nodig. De werkgroep Overgangsgebieden van Programma Natuur heeft hiervoor al een werkwijze ontwikkeld.¹ Die aanpak helpt om niet vanuit een vooraf vaststaande lijn te redeneren, maar vanuit het functioneren van het gebied, de opgaven die daar spelen en de maatregelen die nodig zijn voor systeemherstel.

“Natuurlijk leggen we al veel de verbinding tussen water en natuur, anders kom je helemaal nergens.”

¹ Zie ook [Vakblad-NBL apr2024-special-overgangsgebieden.pdf](#)

Kaders, samenwerking en instrumenten

Er is behoefte aan duidelijkere kaders voor systeemherstel. Tegelijk ligt de uitdaging niet alleen in het formuleren van kaders, maar ook in het delen van verantwoordelijkheid. Vooral de samenwerking tussen waterschap en provincie is daarbij belangrijk. Een regionaal water- en bodemprogramma onder de Omgevingswet kan helpen om die samenwerking te structureren en verantwoordelijkheden beter met elkaar te verbinden.

Grondwater, KRW en groenblauwe gebiedsaanpak

Voor grote grondwaterlichamen gelden KRW-normen. Daarbij is het van belang om dalende trends in grondwaterstanden tijdig bij te sturen. Herziening van het beregeningsbeleid is hiervoor een belangrijke oplossingsrichting. Als voorbeeld werd de Westelijke Langstraat genoemd, een Natura 2000-gebied waar de aanpak van verdroging van natte natuurparels wordt gekoppeld aan het Natuurnetwerk Nederland en aan KRW-doelen. Deze aanpak wordt getrokken door waterschap Brabantse Delta. In 2026 start een gebiedsproces met de gemeente Waalwijk, de provincie, Staatsbosbeheer en het waterschap; fase 1 richt zich op inrichtingsmaatregelen.

In de omgevingsverordening zijn Natura 2000-gebieden en natte natuurparels vastgelegd. Ook is de Ecologische Hoofdstructuur uit 2013 overeind gehouden. Daarmee is een beleidsmatige basis aanwezig om verdroging, natuurherstel en waterkwaliteit met elkaar te verbinden. De website Grondwater.nl is in ontwikkeling en moet helpen om grondwaterstanden beter inzichtelijk te maken.² De oproep is om zowel vanuit KRW-doelen als vanuit Natura 2000-doelen te kijken, en beide perspectieven te combineren in een groenblauwe gebiedsaanpak.

Het is belangrijk om samen een beter beeld te hebben van systeemherstel en bewust te zijn dat er verschillende schalen zijn. Succesfactoren zijn samenwerkingsovereenkomsten (met name tussen waterschap en provincie), provincies met voldoende capaciteit en samen rondverwerving en uitvoering organiseren.

² Er is een website in ontwikkeling over grondwaterspiegels [Grondwater.nl - De plek om grondwaterstanden te bekijken](#).

Deelsessie 6: Op weg naar een handreiking voor betere integratie van N2000- en KRW-doelen

Tessa van der Wijngaart (STOWA)
Jasper Wisman (Tauw)
Barend de Jong (OAK consultants)

STOWA werkt, met subsidie van het ministerie van LNV, een handreiking uit die helpt om KRW- en N2000-doelen beter te integreren, voor die gebieden waar beiden invloed op elkaar hebben. In deze deelsessie is toegelicht hoe dit proces eruitziet en wat de inhoud van de handreiking zal zijn. Voor drie onderdelen van de handreiking is interactief input opgehaald bij de deelnemers.

Prioriteringskader

Vanuit het voorbeeld van de verdringingsreeks voor waterschaarste hebben de deelnemers in 2 groepen van 5 man een “leeg format” van een prioriteringskader voor KRW/VHR doelen en maatregelen mogen definiëren. Het huidige format gaat ervan uit dat eerst op juridisch niveau gekeken wordt welk doel/maatregel voorrang heeft op basis van juridische categorieën. Indien deze gelijk staan, wordt er gekeken welk doel/maatregel vanuit categorieën ecologische meerwaarde voorrang heeft. Indien deze ook gelijk staan, wordt vanuit haalbaarheid de voorrang bepaald. De groepen zijn gevraagd deze categorieën te definiëren.

Eén groep, inclusief meerdere juristen, heeft zich vastgebeten in de categorieën voor het juridische niveau, en kwam op het volgende uit:

Categorie 1:

- N2000: tegengaan van verslechtering (dreigend + KRW: Achteruitgang Voor beiden nog de subcategorieën:
A: Meest urgent
B: Geconstateerd
C: Dreigend

Categorie 2:

- N2000: vastgelegd in de beheerplannen
- KRW: vastgelegd in het SGBP

Categorie 3: Vastgelegd in de Natuur Herstel Verordening (NHV)

Categorie 4: Overig => volledige gunstige staat van instandhouding

De andere groep, bestaande uit een bredere combinatie van achtergronden had moeite met het bepalen van de categorieën in deze volgorde, omdat ze het onterecht vonden dat de juridische aspecten boven de ecologische aspecten staan. Zij beargumenteerde dat de wet (in dit geval) in dienst moet staan van de ecologische meerwaarde, en niet andersom. Zij pleiten daarom voor het vooropstellen van ecologische meerwaarde, en in dat in geval van onenigheid tussen de KRW en N2000 kant, er van hoger af bindende besluiten gemaakt moeten worden (I&W en LNV, ministers hiervan, of als dat niet lukt Algemene Zaken). Eventueel kan een Multi Criteria Analysis hier per geval bij helpen i.p.v. het voorgestelde prioriteringskader.

“De handreiking past bij een grote behoefte. Het gaat om inhoud, mensen, een goed proces. Zorg voor aandacht hierin in de handreiking en maak de linkjes naar kennis en hulpmiddelen heel concreet. Probeer het uit en laat voorbeelden zien. Waar gaat het goed, waar niet, en waarom?”

Inhoudelijke analyse

In deze groep hebben we geprobeerd ervaring op te halen over de inhoudelijke afstemming tussen N2000- en KRW-natuur. De mensen zijn verdeeld in twee groepen, de inhoudelijke aspecten uit het project zijn toegelicht en ze hebben vervolgens gediscussieerd aan de hand van 4 vragen en twee landschappelijke dwarsdoorsnedes. Twee notulisten hebben kort verslag gedaan. Hun punten:

- Enthousiasme over het project.
- Herkenning dat KRW en N2000 twee werelden zijn die niet automatisch samenwerken.
- In de projecttitel niet praten over samenbrengen van KRW en N2000-doelen. Het geeft teveel de indruk dat het om doelafleiding gaat, terwijl het juist ook om herstelmaatregelen gaat en gebiedsprocessen.
- Er is aandacht nodig voor de Natuurherstelverordening. Zorgt dat ervoor dat N2000 en KRW geïntegreerd gaan worden.
- Voorstel voor landschapsdoorsnedes:
 - o Waardevol met als tip om juist ook doorsnedes te maken van een aangetast landschap. Als voorbeeld noemde iemand het inversielandschap in een droogmakerij, waarbij nu de natte veennatuur hoger ligt (minder oxidatie) dan de drogere veenweiden in agrarisch gebruik.
 - o Zet ook de habitattypen en KRW-typen als labels op de dwarsdoorsnedes.
- KRW heeft duidelijke kleuren zodat je op een kaart kan zien waar knelpunten zitten. Dat ontbreekt voor N2000-gebieden. Dit kan helpen in de Handreiking.
- Men ervaart de vindbaarheid van data als een probleem. Van de KRW is een goede website (KRW-portaal), van N2000 ervaart men dat het veel lastiger te vinden is. De Handreiking kan dus helpen bij de ontsluiting van data. Ook is de monitoring van N2000 lastiger te achterhalen.
- Inhoud raakt in de discussie tussen N2000 en KRW snel op de achtergrond. Gaat al gauw over juridische en financiële aspecten. Hier moeten we actief aandacht voor blijven vragen.

Voorbeelden waar het wel/niet goed gaat

Het is makkelijker om slechte voorbeelden dan goede voorbeelden op te halen blijkt in het gesprek.

- o Laagveenmoeras: tegenstelling moerasvogels en KRW-doelen. Veel voedingsstoffen/troebel water versus helder water. Droogval ‘mag niet’ van de KRW wordt gezegd (aannames die verder besproken zouden moeten worden!).
- o Frictie ontstaat als de wens er is om maatregelen op dezelfde plek te nemen. Beperkte ruimte.
- o Rivierengebied: veel stenen, voor KRW graag weghalen, maar is ook bescherming voor stroomdalgrasland. Hier wordt kennis over vergaard. Let ook op, N2000 heeft landelijke doelen, hoeft niet altijd op een specifieke plek.
- o Laagveen, Botshol, verlandingsreeksen verdwenen. KRW en N2000 past op elkaar. Omgevingsfactoren zijn niet op orde.
- o Kolland en overlandbroek (N2000). Vochtig alluviaal bos, kwel ontbreekt. Omgeving niet op orde. Agrarisch gebruik gaat voor.
- o Kijk vanuit het ecosysteem! Hier beginnen met de integratie.
- o Evalueer beter als maatregelen zijn genomen.
- o Bij KRW SGBP proces: neem N2000 (maatregelen) mee. En bij N2000 beheerplan, neem KRW (maatregelen) mee. Ga bij elkaar aan tafel en probeer elkaars taal te begrijpen.

Deelsessie 7: Wat als de natuurdoelen niet (meer) passen bij het watersysteem?

Jan van Rijen (Wetterskip Fryslân/Unie van Waterschappen)

Langetermijnbeeld: water, veen en zoetwater onder druk

Als we doorgaan op de huidige weg, verandert Fryslân op termijn ingrijpend. Richting 2100 dreigt het veen grotendeels uit Fryslân te verdwijnen, zal de Friese Boezem mogelijk gecompartmenteerd moeten worden, nemen tekorten aan zoetwater toe en komt ook de drinkwatervoorraad verder onder druk te staan. Dat heeft gevolgen voor landbouw en natuur, maar ook voor de beschikbaarheid van zoetwater en de robuustheid van het watersysteem.

Een klimaat- en toekomstbestendig Fryslân vraagt daarom om een langetermijnperspectief voor de periode 2050-2100. De consequenties daarvan raken vooral de landbouw in veengebieden en diepe veenpolders, maar kunnen ook positief uitwerken voor natuur, drinkwatervoorraad en zoetwaterbeschikbaarheid. De visie is opgesteld vanuit het water- en bodemsysteem. Het is dus geen integrale belangenafweging, maar agendeert nadrukkelijk wat het watersysteem, de bodem en klimaatverandering betekenen voor de inrichting en functies in Fryslân. Provincie en gemeenten worden geacht deze inzichten mee te nemen in hun verdere afwegingen.

Wat kan nog wél? Van watersysteemanalyse naar adaptatiepaden

Aan de hand van drie voorbeelden — Fochteloërveen, De Deelen en beekherstel — is verkend welke mogelijkheden resteren wanneer een watersysteemanalyse laat zien dat volledig herstel van het watersysteem voor een Natura 2000-gebied of natuurgebied niet haalbaar of realistisch is. Daarbij stond de vraag centraal: wat kan in zo'n situatie nog wél? Zoals treffend werd gezegd: "Natuur is geen campingbedje." Je kunt natuur niet zomaar oppakken en ergens anders neerzetten. Tegelijk wil je ook "geen oude schoenen weggooiden" voordat duidelijk is welke waarden nog behouden, versterkt of anders ingevuld kunnen worden.

Mogelijke oplossingsrichtingen zijn generieke peilverhoging, het stapelen van beleid en het beter borgen van gemaakte afspraken. Maar ook lastigere opties kwamen aan bod, zoals herbegrenzing, het beter benutten van gradiënten, het afwaarderen of herijken van natuurdoeltypen, en het ontwikkelen van potentiële internationaal hoogwaardige moeras- of deltanatuur. Omdat een blik op 2100 moeilijk te overzien is, helpt het om de opgave op te knippen in kleinere stappen. Adaptatiepaden per grondsoort, bijvoorbeeld in stappen van tien jaar, kunnen helpen om nu richting te kiezen en later bij te sturen.

"Hoe krijgen we het politiek-bestuurlijk vizier van het korte baanschaatsen naar het langebaanschaatsen? De natuur wacht niet op budgetten."

Nu voorsorteren, beter borgen en groter durven denken

Hoewel 2050-2100 ver weg lijkt, vraagt dit langetermijnbeeld om keuzes die nu al moeten worden voorbereid. De huidige politiek-bestuurlijke constellatie leidt gemakkelijk tot uitstel, vertraging en maatregelen op een te kleine schaal. Daardoor worden de noodzakelijke systeemmaatregelen niet of onvoldoende genomen, en zijn effecten zeker niet binnen één bestuursperiode zichtbaar.

Een grootschalige aanpak brengt bovendien aanzienlijke kosten met zich mee voor waterschappen. Op landelijk niveau ontbreekt op dit moment voldoende budget voor peilverhoging en klimaatadaptatie, terwijl de

benodigde omslag ook forse aanpassingen van de landbouw vraagt. Juist daarom is borging van beleid essentieel: doen wat is afgesproken, zowel voor natuur als voor water. Tegelijk ontbreekt nog vaak het integrale totaalplaatje.

Natuurdoelen en doelsoorten zijn daarbij zeer behulpzaam, omdat ze richting geven aan herstel en beheer. Maar ze moeten ook als richtinggevend worden gebruikt, en niet te statisch worden benaderd. Als doelen alleen als harde resultaatverplichting worden gezien, bestaat het risico dat zelfs natuur iets statisch wordt, terwijl juist klimaatverandering vraagt om meebewegen, leren en tijdig bijsturen.

Deelsessie 8: Duik in een wereld aan waterkennis en tools van de STOWA

Tessa van der Wijngaart (STOWA)
Henk Krajenbrink (KWR)

De STOWA is het kenniscentrum van de regionale waterbeheerders in Nederland. De STOWA programmeert kennisvragen in onderzoeksprojecten en programma's en stopt veel energie in het breed delen van de opgedane kennis op allerlei manieren. In deze deelsessie laat STOWA zien welke kennis en hulpmiddelen er beschikbaar zijn vanuit de STOWA die relevant zijn ook voor natuurbeheer en die helpen om de twee werelden van water en natuur te verbinden.

In onderstaande plaat staan twee door STOWA ontwikkelde methodieken weergegeven die helpen om het aquatisch ecosysteem te doorgronden en zo te komen tot reële doelen en effectieve verbetermaatregelen. Deze methodieken proberen ook de link te leggen met de 'natuur' wereld, vooral EBEO.

“Laten we de trend doorzetten om elkaar te betrekken bij kennisontwikkeling waar natuur en water elkaar raken. Maak inhoudelijke linkjes in projecten en producten daar waar het kan. Maak gebruik van elkaars netwerken om elkaar op de hoogte te stellen van nieuwe kennis en bijeenkomsten.”

Doel van de deelsessie

In de sessie werden de volgende, door STOWA ontwikkelde, methodieken toegelicht. Aan de deelnemers werd gevraagd wat STOWA nog beter kan doen om de link met de natuurwereld te leggen.

- [Ecologische sleutelfactoren \(ESF\)](#)
- [Ecologisch begrip oppervlaktewater \(EBEO\)](#)
- [Raamwerk Monitoring biodiversiteit](#)
- [Waterwijzer Natuur](#)

Wat kan STOWA doen om de aansluiting met de natuurwereld beter te leggen?

- Zoek (meer) samenwerking met OBN;
- Let op, de focus ligt vaak op KRW en N2000; de overlap is breder dan alleen deze gebieden/waterlichamen;
- Zorg voor een goede ingang voor het verspreiden van deze kennis en hulpmiddelen in de natuurwereld (niet heel concreet gemaakt, via OBN?);
- Maak filmpjes om te helpen bij het gebruik van de hulpmiddelen.

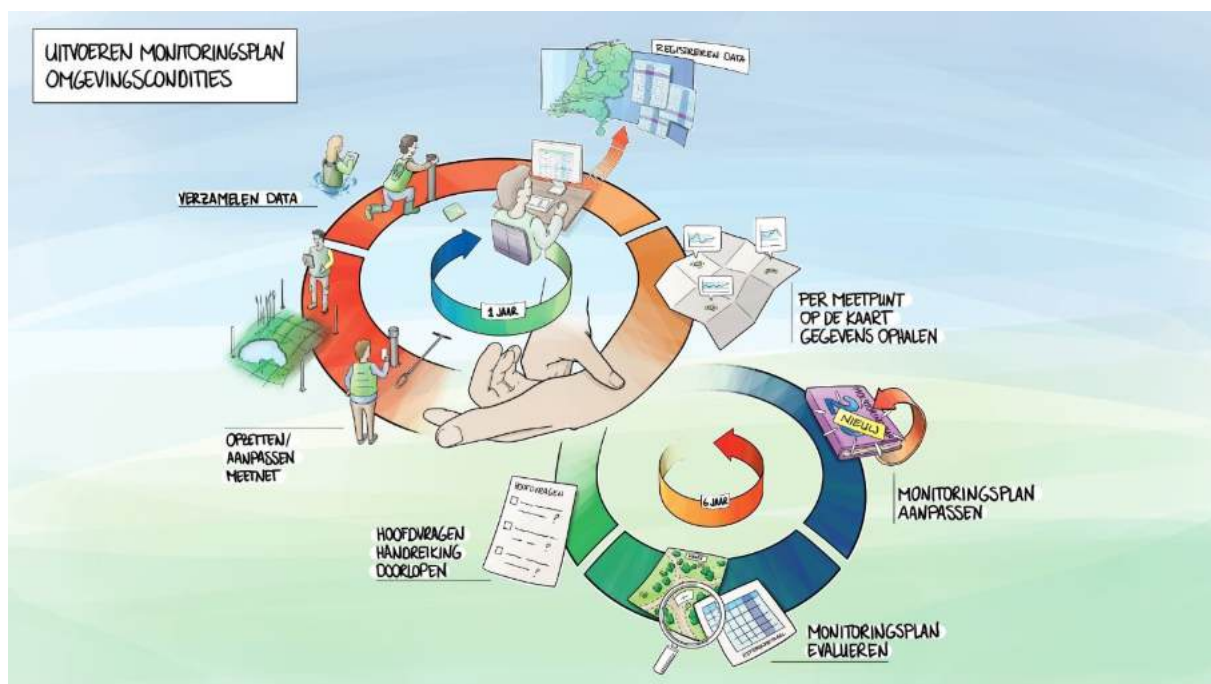
Samenwerking

STOWA werkt samen met veel partijen die relevant zijn in het kader van kennisontwikkeling en kennistoepassing en probeert hen in de projecten te betrekken. Bij elk project wordt een begeleidingscommissie ingesteld waarin gebruikers vertegenwoordigd zijn. Hier worden, indien relevant, ook provincies en terreinbeheerders gevraagd. STOWA merkt dat het soms lastig is voor vooral terreinbeheerders om deze rol te mogen/kunnen vervullen vanuit hun organisatie. Alle STOWA bijeenkomsten zijn gratis toegankelijk en staan op de website vermeld in de [agenda](#).

Deelsessie 9: Inzicht in systeemherstel en water: ontwikkelingen in monitoring omgevingscondities

Rick van Hoeij (BIJ12)
Pim Vugteveen (BIJ12)

Systeemherstel kost tijd. Door de ontwikkeling van omgevingscondities te volgen krijgen we inzicht in het herstelproces en de effectiviteit van genomen maatregelen. De Handreiking Monitoring Omgevingscondities van het Verbeterprogramma VHR-monitoring (VVM) helpt bij opstellen van monitoringsplannen. Provincie Noord-Brabant past deze toe in de (aanbesteding van) nieuwe monitoringsplannen voor haar gebieden.

Cycli van stappen in uitvoeren monitoringsplan Omgevingscondities volgens Handreiking

Aandachtspunten/lessen vanuit Noord-Brabant

- Zonder passende LESA, geen goed monitoringsplan.
- Begin tijdig met het samenbrengen van beschikbare gegevens.
- Het is balanceren tussen het aantal meetpunten en een haalbaar meetnet opstellen (zeggingskracht):
 - Stel plannen samen op met ecologen, hydrologen en meetnetbeheerders;
 - Denk vooraf na over wat bepalend is voor het aantal meetpunten;
 - Elk meetpunt moet je kunnen onderbouwen (meetpunten zorgen ook voor 'verstoring').
 - Voor welke delen van je gebied is meer begrip nodig, voor welke delen snap je de systeemwerking al?
 - Inschrijvers in de aanbesteding van monitoring kunnen zich op bovenstaande onderscheiden;
- Geef opdrachtnemers de kans zich te onderscheiden op een specifiek (type) systeem.
- Veel gegevens (erbij) → denk na hoe/waartoe te gebruiken.

“Ecologen en hydrologen zouden elkaar meer moeten vinden. In Noord-Brabant werkt dit al steeds beter. Vanuit waterdomein is er veel kennis over abiotische indicatoren. Gebruik deze gegevens en kennis.”

Samenwerking

Er zijn op landelijk en regionaal niveau diverse werkgroepen actief m.b.t. monitoring natuur of water. Maar tot nu toe is er nog geen vaste plek waar beiden samenkomen. Aanbeveling is om dit te organiseren. Voor structurele monitoring omgevingscondities en systeemherstel zijn (Rijks)middelen nodig.

Deelsessie 10: Hoe verbind je water- en natuuropgaven aan elkaar?

Erik Jan van der Meer (RVO)
Anne Zuidhof (RVO)
Rob Folkert (Rijkswaterstaat)

Het Rijk (IenW en LVVN, Rijkswaterstaat/RVO/ Staatsbosbeheer) werkt met de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) aan de ambitie voor 'toekomstbestendige grote wateren waar hoogwaardige natuur goed samengaat met een krachtige economie'. In de ecologische streefbeelden van de PAGW is deze ambitie nader uitgewerkt. In de werksessie hebben collega's van de PAGW hun werkwijze gedeeld bij het gezamenlijk ontwikkelen van streefbeelden in de Rijn-Maas-Schelde monding en de toepassing daarvan, als inspirerend voorbeeld van samenwerking van alle water- en natuurbeheerders in een stroomgebied.

“Je hebt elkaar nodig om zelf succesvol te worden. Juist door water- en natuuropgaven vroegtijdig samen te bekijken, ontstaan andere oplossingen — met winst voor ecologische waterkwaliteit, natuur én het watersysteem.”

De resultaten van de uitwerking zijn onlangs gepubliceerd, bereikbaar via deze link: [Eindrapport PAGW-preverkenning Biesbosch Rijn-Maasmonding | PAGW – Ecologisch streefbeeld richting 2020](#). Via www.pagw.nl/streefbeelden zijn ook de voor 3 andere grote wateren (Waddenzee, IJsselmeergebied en Rivierengebied) afgeleid streefbeelden terug te vinden, evenals een schets van het landelijke overkoepelende beeld wat uit de vier streefbeelden volgt.

Deelsessie 11: Hoe komen we tot effectief herstel van weidevogelpopulaties, in het bijzonder de Grutto?

Helene de Jong (beleidsmedewerker Weidevogels van de Provincie Fryslân)
Freek Aalbers (RVO, implementatie Vogel- en Habitatrichtlijn, ministerie LNV)

Presentatie over grutto en water

Deze presentatie gaat in op de relatie tussen de grutto, water en het herstel van geschikt weidevogelgrasland.

- Wat heeft de Grutto nodig?
- Waarom is water zo belangrijk voor de Grutto?
- Het realiseren van vochtige en kruidige graslanden.
- LIFE IP GrassBirdHabitats: herstel vochtig weidevogelgrasland.
- Uitleg aanleiding inbreukprocedure grutto.

Reflectie naar aanleiding van grutto-excursie Duitsland

Deze reflectie naar aanleiding van de grutto-excursie naar Duitsland laat zien hoe bepalend waterbeheer is voor het herstel van weidevogelgebieden.

- Kenschets van het gebied Dümmer See en het huidige waterbeheer.
- Hoger waterpeil leidt tot hogere broeddichtheden.
- Optimaal op weidevogels afgestemd peilbeheer stuurt het agrarisch medegebruik, zoals maaien en afvoeren of beweiden, én het mozaïekbeheer.
- Waterbeheer is cruciaal, maar niet genoeg: ook beheer, inrichting, rust en voedselbeschikbaarheid moeten op orde zijn.

In het gebied rond de Dümmer See is ongeveer 5.000 hectare grond verworven, waarna het watersysteem optimaal stuurbaar is ingericht. Een omleidingskanaal voorkomt wateroverlast op omliggende agrarische percelen. Vervolgens is gedurende inmiddels twintig jaar ingezet op verschravingsbeheer: geen mest, geen bestrijdingsmiddelen en agrarisch medegebruik zonder vergoeding.

De resultaten laten zien dat waterbeheer een belangrijke basis vormt voor herstel van weidevogelpopulaties, maar dat de effecten per soort verschillen. De hoogste broeddichtheden van tureluur worden gevonden bij plasdrasomstandigheden tot diep in juli; voor de grutto ligt het optimum rond medio juni. Gemiddeld is sprake van een toename van het aantal broedparen met circa 3% per jaar.

Plasdras helpt ook om predatie te beperken, omdat predatoren nesten minder goed kunnen bereiken. Ook een kanaal rond het gebied kan daarbij enigszins helpen. Voor roofvogels, reigers, ooievaars en kraaien vormt dit echter geen belemmering. In Duitsland is predatie pas echt fors verminderd door professionele jacht binnen het gebied.

Bemesting vraagt eveneens om maatwerk. Drijfmest en kunstmest dragen niet bij aan het behoud van weidevogels. Stalmest of ruige mest kan wel een rol spelen, maar alleen in beperkte mate en op de juiste momenten. Ook hier geldt dat beheer nauwkeurig moet worden afgestemd op de ecologische behoefte van het gebied en de soorten.

“Het kan nog. Maar we moeten wel doorpakken!”

Watergangen en oeverbeheer

In de discussie kwam ook het beheer van watergangen aan de orde. Waterschappen streven naar verbetering van waterkwaliteit en biodiversiteit, onder meer door vegetatie op één oever te laten staan of oevers natuurvriendelijker in te richten. Boeren voeren weidevogels soms aan als argument om geen grond kwijt te raken aan bijvoorbeeld taludverflauwing. Tegelijk is de vraag of hogere oevervegetatie een negatief effect kan hebben doordat predatoren daarvan profiteren. Het antwoord daarop is genuanceerd: rietkragen kunnen bijvoorbeeld relevant zijn voor bruine of blauwe kiekendieven, maar dat hoort ook bij de ecologie van het gebied. Dit vraagt dus om een gebiedsspecifieke afweging, in plaats van een generiek ja of nee.

Waterbeheer als basisvoorwaarde

De bredere les uit de excursie is dat waterbeheer een basisvoorwaarde is. Hydrologie bepaalt in hoge mate de bodem, de vegetatieontwikkeling en de voedselbeschikbaarheid. Effectief weidevogelbeheer vraagt daarom om beheer op landschapsschaal, dynamisch peilbeheer en een goede afstemming tussen natuurbeheer en landbouwkundig medegebruik. Losse maatregelen zijn onvoldoende; het gaat om de combinatie van inrichting, peilbeheer, bemesting, maaibeheer, predatiebeheer en langdurige continuïteit. Daarbij zijn betrokken en gedreven mensen onmisbaar.

Van losse maatregelen naar gebiedsgerichte samenhang

De vraag is vervolgens hoe dit in Nederland beter kan worden georganiseerd. Een combinatie van beleidslijnen binnen één gebied kan helpen, bijvoorbeeld door het Aanvalsplan Grutto, artikel 11 van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de vernatting van veenweidegebieden in Fryslân beter met elkaar te verbinden. Zo kan beheer gericht worden geoptimaliseerd voor de grutto en andere weidevogels.

Bestuurlijke ruimte voor peilverhoging

Op dit moment is peilverhoging vaak omslachtig geregeld en sterk afhankelijk van mogelijke schade voor omliggende agrariërs. Als agrariërs bezwaar maken, kan het waterschap niet altijd een vergunning verlenen voor het verhogen van het waterpeil. Vanuit de zaal werd erop gewezen dat de provincie op grond van de Omgevingswet een aanwijzing kan geven aan het waterschap. Ook kan een wijziging van het omgevingsplan helpen. Wanneer voor een groter gebied, bijvoorbeeld een hele polder, een dubbelfunctie wordt vastgelegd — agrarisch gebied én weidevogelkerngebied — ontstaat meer ruimte om het waterpeil daarop aan te passen. Daarvoor is dan wel eerst een planologische wijziging nodig.

Instrumenten en financiële prikkels

Tot slot ontstond een levendige discussie over de instrumenten die kunnen worden ingezet om tot betere oplossingen voor weidevogelbeheer te komen. Daarbij ging het onder meer over financiële prikkels, compensatieregelingen en normering van prijzen, bijvoorbeeld vanuit het principe dat de vervuiler betaalt. De kern daarvan is dat goed weidevogelbeheer niet alleen een ecologische, maar ook een bestuurlijke en financiële opgave is.

Deelsessie 12 Water en natuur verenigd in de Stroomgebiedbeheerplannen

Monique Riphagen (ministerie LNVN)
Marieke Manders (provincie Noord-Brabant)
Sietske de Regt (provincie Noord-Brabant)
Teun Spek (provincie Gelderland)

Watercondities zijn een belangrijke factor om te kunnen sturen om de doelen voor Natura2000-gebieden te kunnen behalen, bijvoorbeeld om verdroging of verzilting van waterafhankelijke natuur tegen te gaan. Dit maakt dat extra aandacht voor deze wateropgaven nodig is, zowel vanuit de Natura2000-beheerplannen als de Stroomgebiedbeheerplannen (SGBP)⁴. Dit valt echter niet altijd mee, beiden hebben een eigen beschermingsfilosofie en systematiek die niet goed op elkaar aansluiten. Ook weten de water- en natuurcollega's elkaar nog niet altijd goed te vinden. Hoe zouden we dit kunnen verbeteren?

Presentaties over verbinden Natura 2000 beheerplannen en Stroomgebiedbeheerplannen

De provincies Noord-Brabant en Gelderland werken actief aan het verbinden van natuur- en waterdoelen en deelden hun ervaringen aan de hand van specifieke casussen, respectievelijk de Westelijke Langstraat en de Veluwe (zie presentatie in bijlage).

Westelijke Langstraat

Opgaven natuur en water samengebracht en een samenwerkingsbijeenkomst afgesloten waarbij waterschap projectleiding en uitvoering trekt en de provincie capaciteit organiseert.

VVS/O (volledige schadeloosstelling met als sluitstuk onteigening) wordt daarbij door provincie en waterschap samen ingezet om maatregelen mogelijk te maken.

Zo worden Natura 2000 en KRW in samenhang tot uitvoering gebracht (met ook inzet op NNN).

Dit vergt een gezamenlijke aansturing van uitvoering Natura 2000 en KRW waarbij ieder de eigen verantwoordelijkheden, provincie voor Natura 2000 en waterschappen voor KRW, kan blijven waarmaken.

“Samen in een gebied aan de slag is iets anders dan maandelijks met elkaar in een werkgroep zitten”

Aanpak Veluwe – verbinden natuur- en wateropgaven

De Aanpak Veluwe betreft een interbestuurlijke aanpak, voor de zomer is het afsluiten van een samenwerkingsovereenkomst voorzien met financiering door Rijk/LVVN. De Veluwe wordt gezien als 1 systeem, water- en natuuropgaven gezamenlijk, werken binnen 1 werkgroep zoals aan het hydrologisch herstel van beken. Er is een brede urgentie voor de reductie van nutriënten. Het versterken van de mogelijkheid om water vast te houden is van belang voor systeemherstel (blijkt uit studie Tauw), in dat opzicht vallen de hydrologische opgave voor natuur met de KRW samen.

Waar een duidelijke relatie ligt tussen de Veluwe met het Rijntakken gebied wordt dit aspect meegenomen in de aanpak Veluwe. In het andere geval is er een eigen beheerplan en aanpak voor de Rijntakken. De Aanpak Veluwe moet nog in stroomgebiedbeheerplan, herstelprogramma's kunnen in de volgende versie worden opgenomen. Ten algemene is de intentie in Gelderland om meer werk te maken van de betrokkenheid natuur in stroomgebiedbeheerplannen.

Gesprek op verschillende dimensies die relevant zijn in de verbinding/het verbinden van de natuur- en wateropgave

Ervaringen vanuit de uitvoeringspraktijk

- Het is geen automatisme dat Natura 2000-beheerplannen worden opgenomen in stroomgebiedbeheerplannen. Daarvoor is samenwerking nodig tussen waterschappen, provincies en terreinbeherende organisaties. De praktijk verschilt per provincie. Zoals in de sessie werd gezegd: "Je vindt elkaar vooral in de gebieden en bij de uitvoering van maatregelen."
- De politiek-bestuurlijke context is sterk bepalend voor het samenspel tussen partijen. Bestuurlijke druk heeft bijvoorbeeld geholpen om de gezamenlijke aanpak voor de Veluwe te organiseren.
- Terreinbeherende organisaties worden vaak pas laat als gebiedspartner betrokken, wanneer het project al grotendeels is bepaald. Het advies is om TBO's eerder te betrekken bij de totstandkoming van stroomgebiedbeheerplannen. Die plannen kennen wel consultatie- en inspraakmogelijkheden, maar vroegtijdige betrokkenheid is effectiever. Ook beschikbare capaciteit speelt hierbij een rol; daarin zijn verschillen zichtbaar tussen waterschappen en Rijkswaterstaat.
- Provincies pakken Natura 2000-beheerplannen verschillend aan. Terreinbeherende organisaties kunnen zelf proactief bijdragen door vanuit het beheerplan hydrologische maatregelen te beïnvloeden en te bevorderen.
- De samenloop tussen KRW en Natura 2000 verschilt per gebied. Water is niet overal een drukfactor. Als water geen knelpunt is voor de natuurdoelen, ontbreekt soms ook een duidelijk aanhaakpunt voor gezamenlijke maatregelen.
- Provincies betrekken waterschappen niet altijd bij het werken aan waterkwaliteit in Natura 2000-gebieden. Ook binnen provincies werken de afdelingen natuur en water nog niet vanzelfsprekend samen. De politiek-bestuurlijke context speelt hierbij mee; in sommige gebieden wordt al jarenlang overlegd en bestuurlijke druk uitgeoefend.
- Samen in een gebied aan de slag gaan is iets anders dan maandelijks met elkaar in een werkgroep zitten. Echte samenwerking ontstaat vooral rond concrete gebiedsopgaven, maatregelen en verantwoordelijkheden.
- Rijkswaterstaat wordt in gebiedsprocessen rond de rivieren soms gemist. Het blijft een uitdaging om water- en natuuropgaven goed te verbinden in stroomgebiedbeheerprogramma's, inclusief duidelijke afspraken over wie wat doet en wie waarvoor eindverantwoordelijk is.

“Gezamenlijkheid zoeken in de doelen, gezamenlijk begrip ontwikkelen voor de opgaven geeft ook meer draagvlak voor maatregelen. Dit vergt allemaal veel tijd.”

Verantwoordelijkheden

- Het is belangrijk om helder te maken wie trekker is, wie verantwoordelijk is en wie uiteindelijk afrekenbaar is. Die duidelijkheid is nodig om maatregelen en eindverantwoordelijkheden goed te borgen.
- In Noord-Brabant hebben de natte natuurepels ook KRW-doelstellingen. Het zijn geen Natura 2000-gebieden, maar het gaat wel om verdroogde natuur.
- De verantwoordelijkheid voor de KRW ligt bij het Rijk, niet bij provincies en waterschappen. Het Rijk houdt toezicht op de uitvoering door deze partijen.
- De politieke context is bepalend voor wat mogelijk is. Het huidige bestuur in sommige provincies wil stappen zetten, eventueel tot aan onteigening. Bij waterschappen kan dat bestuurlijk anders liggen.
- Gezamenlijkheid zoeken in de doelen en een gedeeld begrip van de opgaven helpt om draagvlak voor maatregelen te vergroten. Dat kost tijd.
- Zolang de samenwerking goed loopt, zijn de lijnen kort en weten partijen elkaar makkelijker te vinden.

Operationeel

- Er zijn verschillen in financiële positie tussen provincies.
- De vraag is hoe provincies aankijken tegen hun verantwoordelijkheid voor grondwater. Noord-Brabant neemt die verantwoordelijkheid serieus, mede vanuit de bevoegdheid voor grondwaterwinning.
- De natuuropgave raakt vrijwel altijd aan grondwater. Oppervlaktewater beïnvloedt vervolgens ook weer het grondwater.
- Niet alle provincies hebben een grondwaterheffing. Met een heffing, bijvoorbeeld van 2 cent per kuub, kan droogtebestrijding worden gefinancierd.
- Provincies kunnen informatie ophalen via de informatiehuizen van de waterschappen.
- Noord-Brabant betaalt terreinbeherende organisaties om aangesloten te zijn op gebiedsprocessen.

Handelingsopties

- Grote onttrekkers van grondwater moeten zich melden bij de provincie. Middelgrote onttrekkers rapporteren aan het waterschap. Voor kleine onttrekkingen zou ook een meldingsplicht moeten komen.
- Vanuit het perspectief van ecosysteemdiensten kan een hogere grondwaterheffing bijdragen aan financiering van natuurherstel. Bij bijvoorbeeld 10 cent per kuub zou een groot deel van de Natura 2000-uitvoering kunnen worden gefinancierd.
- Het Rijk heeft een rol in het nemen van regie en het helder aangeven wie waarvoor aan de lat staat. Nu wordt vaak pas aan het eind van de rit gekeken hoe het ervoor staat.
- Het helpt om doelen vergelijkbaar en afrekenbaar te maken. Dat is ook de wens vanuit de overheid richting bestuurders.
- De samenwerking tussen Rijk, provincies, waterschappen en andere partijen moet verder worden geïntensiveerd, bijvoorbeeld via gezamenlijke werksessies. Daarbij is ook een overzicht nodig van beschikbare instrumenten.
- Een comply-or-explain-principe kan helpen: laat zien hoe je het doel haalt, of leg uit waarom dat niet lukt en wat je dan anders doet.
- Lokale samenwerking blijft essentieel.

“We moeten KRW verbinden met andere beleidsopgaven, gezien alle opgaven die er spelen. Je hebt elkaar nodig.”

Deelsessie 13: Omgaan met klimaatverandering in water- en natuurbeheer

Evalyne de Swart (Ecologische Autoriteit)
Wilfried ten Brinke (Ecologische Autoriteit)
Marja van der Tas (Ecologische Autoriteit)

Klimaatverandering leidt tot verdere vergroting van de opgaven voor Natura 2000-gebieden. Besluitvorming over klimaatrobuuste maatregelen vraagt goede informatie, waarbij samenwerking tussen de verschillende gebiedspartijen (beheerder, waterschappen, provincies, rijkswaterstaat) cruciaal is. Adaptatiepaden kunnen helpen bij het zoeken naar de beste opties om de natuurdoelen te realiseren.

Waterkwaliteit en -kwantiteit zijn belangrijke drukfactoren in Natura 2000-gebieden. Klimaatverandering leidt tot versterking daarvan en tot verdere vergroting van de opgaven. Maar ook andere drukfactoren zoals stikstofdepositie, versnippering en recreatie worden versterkt door klimaatverandering. De effecten van klimaatverandering zijn nu al zichtbaar, zij het op veel uiteenlopende manieren. En een enkele keer ook in positieve zin. Er worden nu ook al maatregelen genomen om de gevolgen van bijvoorbeeld langdurige droogte of grote afvoeren te beperken.

“Klimaatrobuust natuurbeheer vraagt niet om één definitief besluit voor de eeuwigheid, maar om een pad waarop partijen samen stappen zetten, leren en tijdig bijsturen.”

Het zoeken naar klimaatrobuuste maatregelen vraagt goede informatie over de huidige toestand, de invloed van klimaatverandering daarop en de effectiviteit van maatregelen. De EA heeft hiervoor een factsheet opgesteld. Adaptatiepaden zijn een manier om stapsgewijs tot maatregelen te komen en tussentijds te kunnen evalueren en bijsturen. Tijdens de deelsessie zijn de factsheet en de adaptatiepaden toegelicht.

In de discussie kwam onder andere de vraag naar voren in hoeverre bepaalde doelen in bepaalde gebieden nog wel haalbaar zijn onder invloed van klimaatverandering en wanneer doelwijziging reëel wordt. Het [Beleidskader Doelwijziging Natura 2000](#) geeft aan in welke gevallen doelwijziging mogelijk is. Ook werd aangedrongen op sturing en kaderstelling door het Rijk, om provincies en andere partijen de ruimte te geven (vooral ook bestuurlijk) om buiten natuurgebieden maatregelen te nemen.

De adaptatiepaden, maar ook milieueffectrapportage, bieden goede mogelijkheden om alternatieven te onderzoeken: welke opties zijn er om de doelen wél te halen. De adaptatiepaden bieden de mogelijkheid om stappen vooruit te zetten ondanks de onzekerheden. Bij het uitwerken van plannen is het belangrijk terug te kijken naar de ontwikkeling van gebieden maar -zeker als het gaat om klimaatverandering- ook om ver(der) vooruit te kijken. Het toepassen van de adaptatiepadenbenadering biedt flexibiliteit zodat wordt voorkomen dat besluiten worden uitgesteld vanwege onzekerheden. Verder in de tijd is weer nieuwe informatie beschikbaar op basis waarvan weer nieuwe keuzes kunnen worden gemaakt.

Goed voorbeeld van alternatievenonderzoeken in een milieueffectrapport: De Onlanden in Drenthe. Onderzoek heeft veel informatie opgeleverd over wat er wel en niet kan en hoe maatregelen meerdere doelen kunnen dienen. Samenwerking tussen waterbeheerders, natuurbeheerders, provincie en andere partijen was cruciaal, ook voor het draagvlak in de omgeving.

“Het is niet eens Natura 2000, maar het gebeurt gewoon!”

Samenwerking tussen waterbeheerders en natuurbeheerders is dus cruciaal, voor het bijeenbrengen van alle benodigde informatie over de huidige situatie, oorzaak-gevolgrelaties en mogelijke maatregelen. Daarnaast is samenwerking tussen overheidslagen cruciaal: regionale overheden hebben kaders en sturing van het Rijk nodig om noodzakelijke besluiten te kunnen nemen.

Deelsessie 14: Verdroging: van pappen naar nathouden

Gerben van Geest (Gerben van Geest ecologie/Ecologische Autoriteit)
Jori Wolf (Staatsbosbeheer)
Allard van Leerdam (Staatsbosbeheer)
Britt Molenaar (Staatsbosbeheer)
Marc de Wit (Staatsbosbeheer)

Verdroging is schade aan natuur door verstoring van watersystemen. Het betreft een structureel probleem dat grotendeels voortkomt uit menselijk handelen, met name veranderingen in landgebruik. De oplossing ligt in ecohydrologisch herstel. Verdroging staat al lange tijd op de beleidsagenda. De problematiek hangt samen met verslechterde waterkwaliteit en ingrijpende veranderingen in de waterhuishouding. Binnen de zogenoemde topgebiedenaanpak werd per provincie gericht ingezet op gebieden met realistische doelen.

De aanpak van verdroging kent pieken en dalen. Tot nu toe zijn vooral interne maatregelen genomen binnen natuurgebieden; maatregelen buiten de gebiedsgrenzen blijven achter. Tegelijkertijd neemt de druk op watersystemen toe doordat andere sectoren ook reageren op klimaatverandering, bijvoorbeeld via extra drinkwateronttrekking.

Het beekdal van de Drentse Aa werd genoemd als succesvol voorbeeld:

- o na herstel zijn grondwaterstanden vrijwel terug op natuurlijk niveau;
- o bij een goede watersituatie heeft stikstof minder negatieve impact.

Centrale stelling: Ecohydrologische overgangsgebieden

De centrale stelling van de sessie was dat ecohydrologische overgangsgebieden essentieel zijn om natuurdoelen te behalen en natuur te behouden. Overgangsgebieden bieden vooral kansen om hydrologische drukfactoren aan te pakken. De omvang ervan verschilt per gebied en hangt af van het natuurlijke systeem. Maatregelen moeten daarom gericht zijn op het versterken van kwel en het beter benutten van bestaande kwelstromen.

Daarbij stonden vier vragen centraal:

1. hoe sporen we overgangsgebieden op
2. welke maatregelen zijn daar nodig
3. hoe brengen we de uitvoering op gang
4. hoe creëren we synergie tussen stikstofbeleid, waterbeleid en KRW-doelen?

Voor het opsporen van overgangsgebieden is een systeembenadering nodig. Het bepalen van hydrologische systeemgrenzen is fundamenteel voor effectieve externe maatregelen en voor het afbakenen van overgangsgebieden. Om succesvol te zijn moet naar het gehele watersysteem worden gekeken. Daarbij is vooral van belang om te identificeren welke gebieden sterk verstorend werken op de hydrologie van natuurgebieden.

“Verdroging los je niet op aan de rand van het natuurgebied. Je moet kijken naar het hele watersysteem: waar komt het water vandaan, waar lekt het weg en waar liggen de sleutels voor herstel?”

Uit de zaal kwam de opmerking dat de term “verdroging” breder kan worden benaderd dan alleen vanuit natuur. Een bredere maatschappelijke framing kan helpen om meer draagvlak te creëren. Tegelijk werd juist gepleit om de focus te houden op structurele natuurproblemen. Ook bleek dat de term “overgangsgebieden” niet voor iedereen dezelfde lading heeft; de vraag is of een aansprekender alternatief denkbaar is.

Ontwikkelingen in watervegetaties

In de presentatie van Gerben stond de ontwikkeling van watervegetaties centraal. Ondanks hoge mestbelasting waren in het verleden nog veel waterplanten aanwezig, ook gewoon in sloten. De afgelopen jaren zijn echter ook algemene soorten sterk afgenomen, vooral in het landelijk gebied. Veel sloten zijn inmiddels vegetatieloos; daarmee is een aanzienlijk deel van de biodiversiteit afgebrokkeld.

Herstel van watervegetaties vraagt om een combinatie van lagere nutriëntenbelasting, herstel van kwelstromen en een hoog aandeel gebiedseigen water. De optimale combinatie verschilt per gebied en vraagt nader onderzoek. Hydrologisch herstel is daarbij een vereiste; alleen agrarisch natuurbeheer is onvoldoende.

Mogelijk verschillen trends in soortenafname per gebied. Ook daarvoor is aanvullend onderzoek nodig. Vanuit de zaal werd opgemerkt dat natuurbeheerders bij systeemherstel zorgen hebben over de verspreiding van nutriëntrijk water buiten het oorspronkelijke gebied. Tegelijk speelt er meer dan alleen nutriëntenbelasting: ook waar nutriënten afnemen, blijven soorten in sommige gebieden achteruitgaan.

Groepsdiscussies

De deelnemers werden opgesplitst in twee groepen. Per groep werden twee thema's besproken:

- voedingsgebied;
- doelgebied.

Groep 1

Groep 1 benadrukte het belang van een goede water- en systeemanalyse om overgangsgebieden te kunnen bepalen. In het beheergebied van Waterschap Rijn en IJssel wordt daarbij gekeken naar hoe water oorspronkelijk door het landschap stroomde, welke factoren dat hebben veranderd, welke schade daardoor is ontstaan aan natuur en andere waarden, en waar de sleutels liggen voor watersysteemherstel. Dit helpt om gezamenlijk systeeminzicht op te bouwen.

“Verdroging los je niet op aan de rand van het natuurgebied. Je moet kijken naar het hele watersysteem: waar komt het water vandaan, waar lekt het weg en waar liggen de sleutels voor herstel?”

LESA's en hoogtekarten werden genoemd als belangrijke instrumenten om hydrologische systeemgrenzen en relaties zichtbaar te maken. De casus van Waterschap Vallei en Veluwe, rond een landgoed in de Gelderse Vallei, liet zien dat gedeeld systeeminzicht nodig is, maar niet altijd genoeg. In de praktijk ontstaan knelpunten doordat verschillende functies verschillende hydrologische eisen stellen. Soms ligt de verkeerde functie op een plek die hydrologisch essentieel is voor natuurherstel.

Voor het doorbreken van zulke impasses is volgens de groep meer landelijke druk of een landelijk instrumentarium nodig. Daarbij speelt ook dat de grondmarkt vastzit en er weinig ruilgrond beschikbaar is. Verder beperken inundatienormen de oplossingsruimte van waterbeheerders. Er is behoefte aan bovenregionale kaders, waarbij de Vlaamse “sponsdoelen” werden genoemd als inspirerend voorbeeld om meer water vast te houden.

Groep 2

Groep 2 legde eveneens de nadruk op een goede watersysteemanalyse. Daarbij moet vanaf het begin worden gekeken naar het functioneren van het hele gebied. Oude kennis over waterstromen, geomorfologie en hoogteligging kan helpen om beter te begrijpen welke maatregelen nodig zijn. Wanneer dat inzicht vroeg wordt meegenomen, zijn later minder correcties nodig.

Voor doelgebieden en bufferzones zijn vooral de landbouwkundige invloed en de omgang met nutriënten belangrijk. Mogelijke maatregelen zijn uitmijnen of het afvoeren van voedselrijke bodemlagen. Ook moet voor overgangsgebieden worden bekeken welk landgebruik nog mogelijk is binnen de beschikbare milieugebruiksruimte.

“Ecohydrologisch herstel vraagt om meer dan natuurbeheer alleen. Pas als kwel, grondgebruik, waterkwaliteit en gebiedsafspraken samenkomen, ontstaat ruimte om natuur echt nat te houden.”

Groep 2 benadrukte daarnaast het belang van maatschappelijke koppelkansen. Alleen ecologische doelen zijn vaak moeilijker te realiseren. Door natuurherstel te verbinden met bodemdaling, waterveiligheid en klimaatadaptatie ontstaat meer kans op draagvlak en uitvoering.

Gezamenlijke lijn

Beide groepen waren het erover eens dat overgangsgebieden niet met een vaste standaardbreedte kunnen worden bepaald. Het natuurlijke watersysteem moet leidend zijn. Goede systeemkennis, LESA's, hoogtekaarten en inzicht in geomorfologie zijn nodig om te bepalen waar maatregelen effectief zijn.

Ook zagen beide groepen dat uitvoering vaak vastloopt op conflicterend landgebruik, beperkte grondmobiliteit, verschillende belangen en onvoldoende sturende kaders. Overgangsgebieden vragen daarom om gebiedsgericht maatwerk, bovenregionale kaders en betere verbinding tussen natuurdoelen, wateropgaven en bredere maatschappelijke opgaven.

Plenaire afsluiting en conclusies

Het Water- en natuursymposium heeft urgentie, kennis en betrokkenheid bij elkaar gebracht. In de plenaire afsluiting kwam vooral de vraag naar voren: hoe gaan we verder? De gesprekken tijdens de dag lieten zien dat er behoefte is aan concretere handelingsperspectieven rond rolverdeling, verantwoordelijkheden, escalatie en governance. Ook werd duidelijk dat sommige spelers en thema's nog sterker betrokken kunnen worden, zoals het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, de landbouw en het thema grondwater.

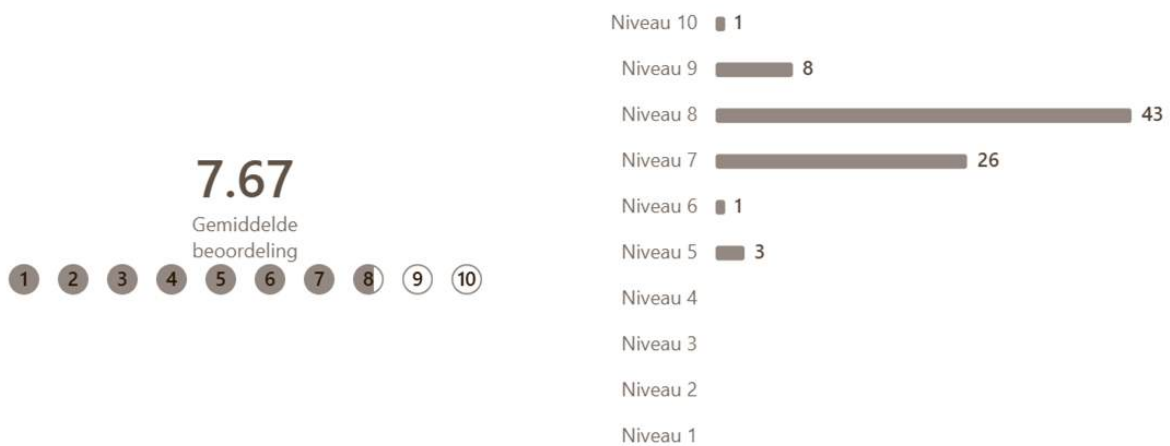
Daarmee biedt het symposium een waardevolle basis voor een vervolg. De Ecologische Autoriteit werkt aan een overkoepeld advies over water en natuur: een advies dat dwars door bestaande beleidssporen, instrumenten en verantwoordelijkheden heen kijkt en helpt om de samenhang scherper te maken. De betrokken partijen bij het symposium willen we daarbij graag benutten als klankbord, juist omdat tijdens de dag veel praktijkkennis, bestuurlijke ervaring en inhoudelijke scherpte samenkwamen.

De volgende stap is om die energie te benutten voor meer scherpte in handelingsperspectief, rolverdeling en gezamenlijke uitvoering.

Evaluatie symposium

De deelnemers hebben het Water- en natuursymposium positief beoordeeld, met een gemiddelde score van 7,67. Het symposium werd ervaren als inhoudelijk relevant, nuttig en urgent. Het plenaire programma bood een stevige inhoudelijke aftrap en werd door veel deelnemers gezien als een duidelijke wake-up call. Vooral de bijdragen van Peter Glas en Marc de Wit werden gewaardeerd als helder, scherp en praktijkgericht.

Tegelijkertijd laat de evaluatie ook zien waar ruimte ligt voor versterking. Een deel van de deelnemers vond het plenaire ochtendgedeelte nog te algemeen en te weinig richtinggevend. Het panelgesprek kwam volgens meerdere deelnemers vooral tot leven op het moment dat er ruimte ontstond voor schuring en pijnpunten en dilemma's expliciet werden benoemd. Dat werd als waardevol ervaren. Tegelijk werd opgemerkt dat het panel vrij groot was, waardoor er minder ruimte was om echt de diepte in te gaan.

De deelsessies werden vooral gewaardeerd vanwege de interactie. Werkvormen waarbij deelnemers actief aan de slag gingen, zoals in de deelsessie over verbindend onderhandelen, werden als energiek en leerzaam ervaren. In veel deelsessies kwam de complexiteit van de water- en natuuropgaven goed naar voren en werd daarop verdiept. De evaluatie onderstreept het belang van een goede balans tussen inhoudelijke presentaties en ruimte voor gesprek.

Ook hier zijn leerpunten. Bij enkele deelsessies waren het doel en het handelingsperspectief voor deelnemers niet scherp genoeg. Deelnemers gaven aan behoefte te hebben aan meer praktijk en minder presentatie. Casuïstiek, gezamenlijke oefeningen — bijvoorbeeld het invullen van een tool of het uitwerken van cases — en een expliciete vertaling naar aanpak en proces worden gewaardeerd. Daarbij gaat het om vragen als: wie doet wat, welke stap zetten we morgen en hoe komen we van inzicht naar uitvoering?